

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОГРАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ “ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ГРУПИ РИЗИКУ”

Стаття присвячена обґрунтуванню програми організації та проведення дослідження психолого-педагогічної підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів до профілактично-корекційної роботи з підлітками “групи ризику”.

The article is devoted to the substantiation of the programme connected with organization and realization of research of psychological-pedagogical preparation of future specialists in the field of law for preventive-corrective work with teenagers belonging to the group of risk.

Проблемі девіантної поведінки підлітків приділяється значна увага з боку суспільства, що зумовлено низкою негативних явищ. Так, характерним для сьогодення є зниження авторитету школи та батьків і, відповідно, послаблення інтересу до навчання та здобуття освіти, зниження рівня вихованості дитячих контингентів. Мають місце прояви психологічного насилля серед підлітків, відсутність у значної частини обдарованих дітей можливості розвивати свої здібності внаслідок комерціалізації дозвіллевої та культурної сфер суспільства тощо.

Залишається вкрай небезпечною для суспільства криміногенна активність неповнолітніх. Саме в цьому віці молодь стає резервом для дорослої та рецидивної злочинності. Тому злочинність неповнолітніх, як і раніше, залишається досить актуальною проблемою для суспільства. Тільки в 2006 році виявлено та поставлено на профілактичний облік в ОВС України понад 20 тисяч підлітків-правопорушників, а всього перебувають на відповідних обліках близько 36 тисяч неповнолітніх. Зокрема, станом на 2006 рік тільки на Херсонщині зареєстровано біля 5 тисяч дітей, які постійно жебракують. Значна частина підлітків не відвідує школи, незважаючи на отримувану батьками державну допомогу через субсидії. Потребують уваги діти-сироти, які перебувають поза школами-інтернатами, та підлітки без батьківського піклування, питома вага яких у загальній чисельності дитячих контингентів є досить значною.

Зниження показників здоров'я і соціальної захищеності дитячих контингентів є однією з причин, що при вступі до школи біля третини дітей мають хронічні захворювання, а для 45,0 % – функціональні відхилення у фізичному і психічному здоров'ї. Не менше 10,0 % з них з різних причин можна віднести до категорії безнадзорних. Ці діти відчувають труднощі у навчанні, мають низький рівень шкільної готовності, мають підвищений ризик до соціальної дезадаптації.

Перераховані категорії проблемних дітей в педагогічній теорії і практиці визначаються як діти “групи ризику” [3; 8; 10; 12]. Усвідомлення відсутності необхідної соціальної і педагогічної допомоги дітям ризику, що виявляється визначальним чинником несприятливої динаміки їх особистісного психофізіологічного і соціального розвитку, детермінує необхідність удосконалення виховної роботи відповідних виховних інституцій з цією категорією дитячих контингентів, створення системи превентивно-профілактичного попередження різних видів правопорушень серед учнівської молоді. Загострює проблему і криміногенний стан правопорушень серед учнівської молоді, рівень її правової культури як прогнозованого майбутнього розвитку нашого суспільства. Це підтверджується багатьма показниками, зокрема статистичними даними по Херсонській області, де спостерігається негативна тенденція згаданих соціальних явищ [4; 12].

Значущість розв'язання даної проблеми для соціально-економічного розвитку суспільства полягає в тому, що розробка інтегрованого комплексного підходу різних соціальних інститутів (зокрема кримінальної міліції у справах неповнолітніх) дозволить

ефективніше використати потенційні освітньо-виховні можливості профілактичної роботи з дітьми “групи ризику”. Однією із важливих умов реалізації існуючої системи роботи є удосконалення діяльності правоохоронних органів із зазначеною соціально неблагополучною категорією учнівської молоді. Наукові доробки вчених-педагогів, юристів-практиків (М.І. Ветров, Ф.В. Глазирін, Ф.К. Думко, В.І.Дяченко, Н.А. Зобенько, С.О. Кубицький, В.Ф. Мороз, В.М. Оржиховська, В.Т.Очередін, В.В. Туряниця, М.М. Фіцула та ін.) підтверджують необхідність більш широкої участі працівників правоохоронних органів у профілактико-корекційній діяльності. Водночас, на думку В.І. Дяченко [6], С.О. Кубицького [7], Г.О. Пономаренко [11] та ін., освітньо-профілактична робота серед молоді, яка здійснюється працівниками системи правоохоронних органів, ще не є ефективною, нерідко носить формальний характер, не враховує психологічні та педагогічні вимоги до цього виду діяльності.

У контексті сучасної соціально-економічної ситуації в країні, враховуючи її вплив на стан правової освіти і виховання населення, необхідно в першу чергу проаналізувати, узагальнити та вдосконалити підготовку майбутніх працівників системи МВС України, які професійно займаються боротьбою з негативними виявами правової культури (проступками, злочинами) серед громадян. Це дасть змогу перенести акцент роботи правоохоронних органів з виправлення наслідків правопорушень учнівської молоді на їх попередження, уникнути багатьох особистісних життєвих трагедій дітей, знизити криміногенну ситуацію в країні в цілому.

Метою нашої публікації є обґрунтування програми дослідження “Формування готовності майбутніх правоохоронців до роботи з дітьми “групи ризику”.

Необхідність проведення наукового дослідження з цієї проблеми підтверджується і необґрунтованістю специфіки змісту, недостатньою дослідно-експериментальною перевіркою шляхів та психолого-педагогічних умов процесу професійної підготовки курсантів вищого навчального юридичного закладу – майбутніх спеціалістів МВС України, що забезпечило б високий рівень ефективності їх профілактичного впливу на цю категорію учнівської молоді.

Дисертаційне дослідження буде проводитися в межах комплексної теми “Актуальні проблеми підготовки вчителя сучасної школи” Херсонського державного університету (РК 0198U007532), тематичних планів наукових досліджень Херсонського юридичного інституту Національного університету внутрішніх справ та передбачено Комплексною програмою профілактики злочинності та затвердженою Указом Президента України від 25 грудня 2000 року №1376/2000, програмою профілактичної діяльності управління МВС України в Херсонській області.

Об’єктом дослідження буде процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів у вищому навчальному закладі МВС, а *предметом* – система формування готовності майбутніх працівників правоохоронних органів до роботи з підлітками “групи ризику”.

Мета дослідження – розробити, науково обґрунтувати і експериментально перевірити систему підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів МВС України до роботи з підлітками “групи ризику”.

Виходячи з предмета та мети роботи, передбачається наступна *гіпотеза дослідження*: ефективність підготовки (професійної готовності) майбутніх працівників правоохоронних органів до роботи з підлітками групи ризику підвищиться, якщо цей процес буде створювати педагогічну систему, яка передбачає:

- орієнтацію змісту, форм і методів навчання на здійснення комплексного підходу до набуття знань профілактичної роботи з підлітками групи ризику на основі інтеграції й міжпредметних зв’язків у процесі вивчення циклів соціально-економічних, фундаментальних та спеціальних дисциплін; упровадженню спецкурсу “Основи превентивно-профілактичної роботи з підлітками” та факультативу “Методика виховної корекційної роботи з дітьми групи ризику”;

- цілеспрямоване формування відповідних професійних якостей і умінь буде проводитись шляхом активізації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі засобами оптимального поєднання традиційних та інтерактивних методів навчання й педагогічної рефлексії, а також включення курсантів у конкретні види роботи з профілактики девіантної поведінки підлітків у процесі проходження ознайомчих і виробничих практик та науково-дослідної й експериментальної діяльності пошуково-педагогічного характеру;
- розвиток суспільно-ціннісної професійної мотивації курсантів на основі особисто орієнтованої концепції освіти в міру накопичення необхідних знань і досвіду профілактично-педагогічної роботи.

Для підтвердження висунутої гіпотези (перевірки її достовірності) та досягнення поставленої мети дослідження мають вирішуватися такі *завдання*:

1. Визначити і обґрунтувати сутність і структуру готовності працівника правоохоронних органів до роботи з дітьми групи ризику;
2. Вивчити теоретичні та практичні передумови підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів МВС України до проведення освітньо-виховної та профілактичної роботи з дітьми групи ризику;
3. Обґрунтувати зміст, критерії та механізм оцінки професійної готовності курсантів вищої юридичної школи до роботи з підлітками групи ризику;
4. Окреслити, експериментально перевірити систему підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів до роботи з підлітками групи ризику та виявити комплекс організаційно-педагогічних умов її впровадження;
5. За одержаними результатами підготувати методичні рекомендації щодо удосконалення навчально-виховного процесу професійної підготовки курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України та профілактичної роботи співробітників практичних органів внутрішніх справ.

Методологічною основою дослідження будуть: вихідні філософські положення про діяльнісну сутність особистості, роль практики у пізнанні та перетворенні дійсності, залежність функціонування індивідуальної свідомості і світогляду від її ставлення до навколишньої дійсності, про гармонійний розвиток особистості; основні положення професійної, соціальної педагогіки і психології щодо зв'язку між навчанням, виховання і правовою культурою людини; закономірності цих видів діяльності, ідеї людиноцентристського підходу у вихованні; системно-інтегративний підхід до вивчення виховного процесу (як в об'єктивному, так і суб'єктивному вимірі), колективної творчої діяльності педагога і курсантів, принцип детермінованості поведінки.

Відправними для нашого дослідження будуть концептуальні положення, викладені в законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту” та “Про міліцію”, Державній національній програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття), Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті.

Теоретичними джерелами дослідження передбачаються розробки вітчизняних і зарубіжних науковців, що ґрунтуються на: загальнопедагогічному підході до організації навчання, освіти і виховання та його впливові на формування особистості (К.А.Абульханова-Славська, Б.Г.Ананьев, В.І.Андреев, О.В.Барабанщиков, Л.М.Деркач, П.Ф.Каптерев, Я.А.Коменський, І.С.Кон, Н.Т.Костюк, Й.Т.Песталоцці, С.Л.Рубінштейн, О.Я.Савченко, В.О.Сухомлинський, К.Д.Ушинський та інші); дидактичному обґрунтуванні системно-інтегративного підходу до організації навчального та виховного процесу (Ю.К.Бабанський, В.І.Бондар, С.У.Гончаренко, А.Л.Дьомін, І.П.Іванов, І.Я.Лернер, О.В.Сухомлинська, М.Д.Ярмаченко та інші); засадах особистісно і практично орієнтованої підготовки майбутнього фахівця (І.Д.Бех, В.І.Євдокимов, О.С.Падалка, І.Ф.Прокопенко та інші); ідеях психологів, педагогів та інших фахівців з проблеми педагогічно занедбаних дітей та профілактику їх девіантної поведінки (П.П.Блонський, Л.С.Виготський, Л.В.Занков,

І.В.Козубовська, О.М.Леонтєв, А.С.Макаренко, В.М.Оржиховська, Є.І.Петухов, Г.О.Пономаренко, В.Н.Сорока-Россинський, С.Т.Шацький та інші).

Методи дослідження. Для розв'язання поставленої проблеми буде використано комплекс методів дослідження: *теоретичні* – критичний аналіз фахової, правової, соціально-педагогічної, психологічної, методичної літератури; синтез, порівняння, аналогії, систематизація, індукція, дедукція, моделювання – дадуть змогу виявити і узагальнити дослідницькі матеріали з проблеми підготовки майбутніх правоохоронців до роботи з дітьми групи ризику, спрогнозувати процес дослідження; *емпіричні* – узагальнення передового соціально-педагогічного досвіду роботи педагогів та працівників-практиків МВС з проблеми; експертне оцінювання, педагогічні спостереження; анкетування; діагностичні та евристичні бесіди з педагогами, курсантами, батьками й учнями; організація педагогічного експерименту; створення педагогічних ситуацій та умов, що сприятимуть вивченню стану проблеми розвитку професійних умінь випускників юридичного ВНЗ; аналіз продуктів діяльності допоміг відстежити динаміку розвитку рівня готовності курсантів до роботи з дитячими контингентами, дав можливість перевірити гіпотезу. Обробка експериментальних результатів має здійснюватися методами математичної статистики з використанням комп'ютера, що сприятиме уточненню висновків та теоретичних положень.

Експериментальною базою дослідження планується обрати Херсонський юридичний інститут Національного університету внутрішніх справ, загальноосвітні навчальні заклади та відділи кримінальної міліції у справах неповнолітніх м. Херсона.

Дослідження буде проводитися протягом 2006-2009 років у декілька етапів:

на *першому* (2006 р.) здійснюватиметься вивчення та аналіз стану розробленості проблеми у філософській, соціально-педагогічній, юридичній та психологічній літературах; визначення об'єкта і предмета, концептуальних положень, мети і завдань наукової роботи, формулювання гіпотези, розробка плану теоретичного та практичного етапів дослідження, експертиза теми у Раді з координації наукових досліджень в галузі педагогіки і психології в Україні;

на *другому* (2007-2009 рр.) планується проведення теоретичного обґрунтування і розробки психолого-педагогічних умов формування готовності майбутніх працівників правоохоронних органів до профілактичної роботи з дітьми групи ризику, апробація результатів дослідження шляхом виступів на науково-практичних конференціях, виїзних засіданнях, семінарах, а також через друковану продукцію; експериментальна перевірка теоретичних положень дослідження;

на *третьому* (2009 р.) узагальнені результати теоретичного аналізу і дослідно-експериментальної роботи. Завершення оформлення висновків і текстової частини дослідження.

Практичне значення наукової роботи вбачається у розробці рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності підготовки співробітників кримінальної міліції до роботи з дітьми групи ризику, створенні, апробації і впровадженні у практику вищих навчальних закладів авторського спецкурсу “Основи превентивно-профілактичної роботи з підлітками” та факультативу “Методика виховної корекційної роботи з дітьми групи ризику”. Пропонована методика професійної освіти і виховання курсантів зорієнтована на удосконалення фахової роботи викладачів-предметників вищих юридичних закладів, а також класних керівників та соціальних педагогів у школах-інтернатах, міських притулках, середніх загальноосвітніх школах. Матеріали наукової роботи та отримані результати можуть бути використані під час написання кандидатських та докторських дисертацій, у факультативній роботі в загальноосвітній школі, позашкільних закладах чи на практичних заняттях у ВНЗ з освітньо-правової тематики, для розробки відповідних тем лекцій із соціально-педагогічних та юридичних дисциплін (педагогіки, соціальної педагогіки та психології, кримінології, кримінального та адміністративного права, методики соціально-правової роботи тощо), а також можуть слугувати курсантам та студентам вищих юридичних закладів під час проходження ознайомчої та виробничої практик.

Вірогідність результатів та висновків дослідження буде забезпечена методологічною обґрунтованістю вихідних позицій; застосуванням комплексу взаємопов'язаних методів наукового дослідження, які відповідають його меті та завданням; якісним та кількісним аналізом експериментальних даних; перевіркою об'єктів дослідження; вивченням і узагальненням педагогічного досвіду вищих навчальних закладів; широким і всебічним обговоренням результатів, висновків та методичних рекомендацій; підтвердженням одержаними експериментальними даними висунутої гіпотези і теоретичних положень.

Таким чином, сучасна соціально-економічна ситуація в суспільстві викликала низку негативних явищ, пов'язаних не тільки з погіршенням фізичного, психічного і морального здоров'я дітей, а і зростанням форм їх соціальної дезадаптації, що виявляється в різновидах асоціальної поведінки. Однією з категорій підлітків, схильних до девіації, є діти так званої "групи ризику". Покращення соціального захисту дітей, що знаходяться в ситуації обмеженого вибору і потребують матеріальної психологічної, медичної і педагогічної допомоги, вимагає згуртування зусиль усіх гілок влади, наукових сил, громадських організацій, правоохоронних органів. Пропонована програма дослідження передбачає розробку науково обґрунтованої системи підготовки випускників вищих навчальних закладів МВС України до роботи з дитячими контингентами групи ризику.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрієвський Б.М. Девіація як одна з причин важковиховуваності дітей //Соціальна робота за рубежем і в Україні. – Ужгород-Херсон, 2002. – С.219-221.
2. Вайда Т.С., Великий В.М., Тимофієнко В.М. та ін. Кримінологія та профілактика девіантної поведінки: Програма та плани семінарських занять. – Херсон: Айлант, 2001. – 40 с.
3. Вайзман Н.П. Реабилитационная педагогика. – М.: Аграф, 1996. – 160 с.
4. Вісник Верховного суду України, 2006.
5. Думко Ф.К. Підготовка курсантів до професійно-педагогічної роботи з неблагополучними сім'ями: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 /Південноукр. держ. пед. ун-т (м.Одеса) ім.К.Д.Ушинського. – Одеса, 2000. – 20 с.
6. Дяченко В.І. Формування професійної усталеності курсантів вищих закладів освіти системи МВС: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 /Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – Одеса, 2000. – 19с.
7. Кубіцький С.О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 /Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2002. – 208 с.
8. Каримова Л.М. Дети риска дезадаптации: социальные и психолого-педагогические проблемы //Социально-педагогические, психологические и этнические основы профилактики девиантного поведения несовершеннолетних в современных условиях. – Бирск: Бирский гос. пед. ин-т, 2002. – С. 64-72.
9. Литвак О.М. Державний вплив на злочинність: Кримінолог.-правове дослідження. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 280 с.
10. Новые ценности образования: тезаурус для учителей и школьных психологов. – М.: ИПИ, 1995. – 302 с.
11. Пономаренко Г.О. Профілактика девіантної поведінки учнівської молоді у системі діяльності правоохоронних органів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 /Кіровоград, держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград, 1998. – 19 с.
12. Профілактика девиантного поведения учащихся /Под общ. ред. Ю.И. Юрички. – Бирск, 1987. – 362 с.
13. Херсонщина в цифрах. 2000 рік: Статистичний довідник /За ред. В.А.Вознюка. – Херсон: Херсон, обл. упр-ня статистики, 2001. – 467 с.